

ного віршотворця ієромонаха Христофора (Саковича). Своє служіння він почав послушником в Яблочинському Свято-Онуфріївському монастирі в 1855 році.

Ключові слова: Православ'я, Україна, Польща, Росія, Паралітургіка, Христофор (Сакович).

Резюме

Стаття посвячена життю и монашескому деланию выдающегося православного стихотворца иєромонаха Христофора (Саковича). Своє служение он начал послушником в Яблочинском Свято-Онуфриевском монастыре в 1855 году.

Ключевые слова: Православие, Украина, Польша, Россия, Паралитургика, Христофор (Сакович).

Summary

The article is devoted to the life and monastic doing an outstanding poet of the Orthodox priesthood Christopher (Sakovich). His ministry, he began a novitiate at Juablacinski Holy-Onufriy monastery in 1855.

Keywords: Orthodoxy, Ukraine, Poland, Russia, Paraliturgika, Christopher (Sakovich).

Ігор Ліхтей,
Ужгород

Сазавський монастир і доля слов'янської богослужби в чеській державі Пршемиславичів (XI ст.)

Сазавський монастир, який постав у 30-х роках XI ст., має важливе значення для історії чеських земель. Адже упродовж кількох десятиліть він був важливим осередком духовного життя і продовжував кирило-мефодіївську традицію, започатковану у Великій Моравії в IX ст. Заснування монастиря тісно пов'язане з іменем його першого абата – св.Прокопа (пом.1053), якому належить провідна роль у справі збереження слов'янської богослужби. Святий Прокоп є одним із небесних покровителів Чехії, її оборонцем від чужих впливів. Разом зі св.Вацлавом, св.Людмилою і св.Воїтехом він належить до найвидатніших постатей чеської історії.

Про життя й подвижницьку діяльність св.Прокопа довідуємося передусім з агіографічної літератури. Ще наприкінці XI ст. в Сазавському монастирі його учні підготували старослов'янською мовою хвалебний життєпис свого наставника. І хоча цей твір не зберігся, він послужив основою для кількох латиномовних варіантів Життя святого. Перша латинська версія була написана, мабуть, десь у першій третині XII ст. і відома як *Vita minor*¹. Згодом текст цього життєпису було доповнено, і на початку XIV ст. виник ще один, розширений, варіант Життя св.Прокопа, що отримав назву *Vita maior*². Одну з версій Життя св.Прокопа (таких є більше) вміщено у хроніці Сазавського монаха, автор якої невідомий. Редакцію цієї, композиційно різноманітної хроніки (написаної як додаток до “Чеської хроніки”

¹ *Vita Prokopii minor* // Chaloupecký V. *Středověké legendy prokopské : jejich historický rozbor a texty* / napsal Václav Chaloupecký ; vydání textů dokončil, z dalších rukopisů rozmnožil a kritickým aparátem opatřil Bohumil Ryba. – Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1953 (Praž. tisk. 05). – S.129–161.

² *Život sv.Prokopa.* // *Fontes rerum Bohemiarum. Prameny dějin českých, vydávané z nadání Palackého.* – Praha : Nákladem Musea království Českého: V komissí kněhupectví Grégr a Ferd. Dattel, 1873 (J. Otto). – Tom I. *Vitae sanctorum et aliorum quorundam pietate insignium* (Životy svatých a některých jiných osob nábožných). – P. 360–366; *Vita Prokopii maior* // Chaloupecký V. *Středověké legendy prokopské : jejich historický rozbor a texty* / napsal Václav Chaloupecký ; vydání textů dokončil, z dalších rukopisů rozmnožil a kritickým aparátem opatřil Bohumil Ryba. – Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1953 (Praž. tisk. 05). – S.246–266.

Козьми Празького), було завершено в 1177 р., і вона теж служить джерелом для вивчення історії заснування й розбудови Сазавської обителі, для розкриття основних напрямків діяльності її першого настоятеля та його наступників, які плекали слов'янський дух³.

Слід відзначити, що навколо згаданих джерел серед дослідників ведуться дискусії. Деякі чеські історики взагалі відкидають існування найдавнішого старослов'янського варіанту Життя св.Прокопа⁴. Стосовно ж латинського тексту *Vita minor*, то медієвіст Мартін Вігода висунув гіпотезу про його пізніше походження. Вчений вважає, що це агіографічне джерело з'явилося після написання хроніки Сазавського монаха для потреб канонізаційного процесу св.Прокопа⁵. Згодом на основі аналізу окремих положень *Vita minor* до такого висновку дійшов і Петр Кубін⁶.

Згідно з повідомленням (*Vita maior*) та хроніки Сазавського монаха, св.Прокоп був за походженням чех з поселення Хотоунь (біля міста Коуржим – І.Л.)⁷. Однак в останній час дослідники ставляться дещо критично до достовірності деяких свідчень згаданих джерел. Так, на думку історика П.Соммера, жодне з них не піддає сумніву той факт, що св.Прокоп був родом з чеських земель і, водночас, не містить навіть натяку на його далекі закордонні мандри. Натомість дивним є той факт, що він має ім'я грецького походження, яке до кінця XII ст. взагалі не зустрічається в реєстрах чеських джерел, крім першого абата Сазавського монастиря, тобто нього самого. Тож, підсумовує П.Соммер, очевидним є те, що в другій половині X ст. в Хотоуні народився не малий Прокоп, а хлопчина, якому при хрещенні дали слов'янське ім'я, традиційне для цього регіону. Отже, як стверджує

³ Mních Sázavský. // *Fontes rerum Bohemicarum. Prameny dějin českých*, vydávané z nadání Palackého. – Praha: Nákladem musea Království Českého, 1874. – Tom II. (Díl II). – Fasc. 1. (Svazek 1). *Cosmae chronicon Boemorum cum continuatoribus (Kosmův letopis Český s pokračovateli)* / Vydavatel Josef Emler; Překladatel Václav Tomek. – P. 238 – 269.

⁴ Jelínek K. *Slovanská a latinská Sázava* / Karel Jelínek // *Slavia. Časopis pro slovanskou filologii*. – Praha, 1965. – Ročník XXXIV. – Sešit 1. – S. 123–131; Kalous A. *Několik poznámek k nové edici legend o svatém Prokopovi / Antonín Kalous, Jan Stejskal // Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa*/ ed. Sommer Petr. – Praha : Lidové noviny, 2006. – S.136; Kubín Petr. *Sedm přemyslovských kultů / Petr Kubín*. Praha : Togga, 2011. – S.234.

⁵ Wihoda Martin, *Sázavský klášter v ideových souřadnicích českých dějin 11. věku / Martin Wihoda // Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa*/ ed. Sommer Petr. – Praha : Lidové noviny, 2006. – S.238.

⁶ Kubín Petr. *Sedm přemyslovských kultů / Petr Kubín*. Praha : Togga, 2011. – S.219 – 245.

⁷ *Život sv.Prokopa*. – P. 361: „...Procopius nacione Bohemigena, ex ingenuis parentibus et, ut sibi ille sapientissimus Salomon optat, neci diviciis nec paupertatem patientibus, sed mediocriter recteque viventibus ac Deum diligentibus est procreatus. Cuius origo extat ex quodam territorio, cui nomen wlgariter vsitauit Chotim”; Mních Sázavský. – P. 241: „...nacione Boemicus de villa Chotun”.

дослідниця М.Благова, відоме нам ім'я Прокоп цей достойник, мабуть, прибрав, коли прийняв чернечий постриг⁸.

Дискусійним є також питання щодо дати народження св.Прокопа. Так, проф. Емануел Влчек на основі антропологічного аналізу мощей святого схиляється до думки, що на момент смерті, яка настала в 1053 р., йому було, мабуть, 55–65 літ. А тому народитися св.Прокоп міг десь на межі 80–90-х років Х ст.⁹ Натомість П.Соммер доводить, що св.Прокоп узрів світ близько 970 р.¹⁰

Якщо взяти до уваги той факт, що св.Прокоп народився близько 970 р., то перший період його життєвого шляху пов'язаний із завершальною добою правління творця сильної ранньосередньовічної Чеської держави Болеслава I (935–972) з династії Пршемисловичів та початковим етапом влади його сина і спадкоємця Болеслава II (972–999). Саме в цей час спостерігаються важливі суспільні зміни, внаслідок яких було ліквідовано плем'я чехів і створено ранньосередньовічну державну організацію. Крім того, кануло в лету язичництво і замість нього в чеських землях утвердилося християнство. У зв'язку з цим стали виникати й перші церковні інституції, насамперед Празьке єпископство, а також зводилися храми. Один із таких храмів з'явився у Празькому граді (замку) ще в першій половині Х ст. за правління князя Вацлава (922–935), який згодом був визнаний святим. Це була ротонда св.Віта, покровителя Саксонії, прах якого знаходиться в найдревнішому саксонському храмі в Корвейському абатстві. Храми засновувалися і в інших чеських градах¹¹. Поширювався латинський обряд богослужіння.

Про дитинство св.Прокопа немає автентичних свідчень. Лише пізніші джерела, починаючи з Життя святого *Vita maior*, насичені деталями про набожність і розсудливість хлопця та про його богобійних батьків¹². Йдеться про родину середніх статків, не багату, але й не бідну. Досягши зрілого віку, св.Прокоп був висвячений на священника. Слід звернути увагу на те, що, як і більшість тогочасного білого духівництва, він був одруженим священником і в шлюбі мав сина на ім'я Еммерам (*Emmerammus, Jimram*). Відтак св.Прокоп став ченцем монастиря св.Бенедикта у Бржевні. Щоправ-

⁸ Bláhová M. *Velké dějiny země Koruny české* / Marie Bláhová, Jan Frolík, Naďa Profantová. – Praha–Litomyšl : Nakladatelství Paseka, 1999. – Svazek I. Do roku 1197. – S.371.

⁹ Vlček, E. *Osudy českých patronů* / Emanuel Vlček. – Praha : Zvon, 1995 (Brno : Tisk). – S.185.

¹⁰ Sommer P. *Svatý Prokop. Z počátků českého státu a církve* / Petr Sommer. – Praha : Vyšehrad, 2007. – S.9, 73.

¹¹ Sommer P. *Svatý Prokop. Z počátků českého státu a církve* / Petr Sommer. – S.74; Charvát P. *Václav, kníže Čechů* / Petr Charvát. – Praha : Vyšehrad, 2007. – S.135–136.

¹² *Život sv.Prokopa*. – P. 361; *Vita Prokopii maior*. – S.247.

да, у першій частині *Vita minor*, так само, як і в хроніці Сазавського монаха, повідомляється про те, що Прокоп покинув світське життя, залишивши дім, дружину, поле, родичів та друзів¹³. Це дещо розходиться з монашими правилами, адже, згідно з тогочасним канонічним правом, вступити до чернечої обителі дозволялося тільки у двох випадках: якщо чоловік залишався удівцем, або ж якщо його дружина також складала обітницю монахині. Свідчення ж джерел про покинуту хату, дружину, родичів і друзів можна пояснити прагненням їх авторів в дусі Євангелія показати апостольський шлях св.Прокопа до спасіння, подібно до учнів Ісуса Христа.

Очевидно, саме під час чернечого постригу святий і взяв собі ім'я Прокоп. На той час це ім'я він міг прийняти на честь лише двох подвижників християнства. Йдеться про першого палестинського мученика св.Прокопа Єрусалимського, який прийняв смерть за християнську віру під час правління римського імператора Діоклетіана (284–305). Крім нього, це міг бути і Прокоп Декаполітанський, який жив у першій половині VIII ст.¹⁴

Близько 1009 р. св.Прокоп усамітнився в печері на березі річки Сазави, аби тут служити Богу в молитвах, у праці та в роздумах. Щоправда, невдовзі про його пустельницьке життя стало відомо в найближчій окрузі. Так, автор одного з варіантів життєпису (*Vita minor*) повідомляє, що тривалий час місце перебування св.Прокопа було таємницею для іншого люду, але з ласки Божої чутки про нього стали поширюватися в різні кінці і він зустрічався з багатьма жителями з навколишньої округи (Коуржимської?). У цьому ж джерелі наголошується, що св.Прокоп був незаперечним авторитетом і безліч люду приходило до нього за порадами. Подібно до Ісуса Христа, він піклувався про бідних і вдів¹⁵. Цілком очевидним є те, що наведену інформацію не слід сприймати так, нібито навколо Прокопової печери проживало чимало звичайного люду. Йдеться про общину побожних мужів, які зібралися тут, аби вести благочестиве життя. Серед них був і Еммерам, тобто Прокопів син, а також його племінник Віт¹⁶. Дослідниця Вера Ремешова припускає, що спочатку св.Прокоп створив общину східного типу. Це був василіанський скит, де св.Прокоп та його однодумці

¹³ *Vita Prokopii minor*. – S.132; *Mnich Sázawský*. – P. 241.

¹⁴ Sommer P. *Svatý Prokop. Z počátků českého státu a církve* / Petr Sommer. – S. 92–94, 102–107.

¹⁵ *Vita Prokopii minor*. – S.134–135.

¹⁶ Bláhová M. *Velké dějiny země Koruny české*. – S.369.

вели усамітнене життя, керуючись східним літургійним календарем¹⁷.

Невдовзі зі св.Прокопом зустрівся чеський князь Олдржих (1012–1033, 1034) з династії Пршемисловичів. Як сталася ця подія, довідемося з хроніки Сазавського монаха. Він повідомляє нам про те, що Олдржих під час полювання гнався за оленем і випадково опинився поблизу Прокопового скиту. Поспілкувавшись зі св.Прокопом, чеський князь був вражений його подвижницьким життям. Він обрав св.Прокопа своїм духовним наставником, надав йому чималу підтримку та спонукав до заснування на березі р.Сазави чернечої обителі¹⁸.

Створення Сазавського монастиря датується приблизно 1032 роком. З цього приводу Сазавський хроніст занотував, що св. Прокоп звів “базиліку на честь найсвятішої Богородиці Марії і св.Іоанна Хрестителя”¹⁹. Цей храм спочатку був дерев’яним. Зазвичай у ранньому Середньовіччі при заснуванні монастиря храм і конвентні будівлі зводили з дерева, а вже згодом, коли господарське становище монастиря зміцнювалося, то їх замінювали кам’яними. Так було покладено початок Сазавському монастиреві, першим абатом якого став св.Прокоп.

Відкритим залишається питання про те, що послужило основою для матеріального забезпечення Сазавської обителі: донація Олдржиха чи статки св.Прокопа. Так, Сазавський монах у своїй хроніці повідомляє про щедрий дарунок Олдржиха св.Прокопові²⁰. На думку історика П.Соммера, насправді йдеться про досить конкретні засоби для існування монастиря, а також про нерухомість. А позаяк у XII ст. досить гостро стояло питання легітимності церковних володінь, то Сазавський хроніст, вважає вчений, наголосив на Олдржиховому дарункові ще й для того, аби в такий спосіб подати правдоподібне свідчення про те, що маєтності, які на той час належали обителі, є її власністю з самого початку існування²¹.

Відомий чеський історик Вацлав Новотний схиляється до думки, що Сазавський монастир виник завдяки спільним зусиллям св.Прокопа та князя Олдржиха і, згідно з тогочасним звичаєм, був маєтком родини його першого абата й династії Пршемисловичів²².

¹⁷ Remešová V. Sázavský klášter/Věra Remešová // Sázava. Slovanský klášter sv. Prokopa. – Praha : Čedok, 1953. – S. 4.

¹⁸ Mních Sázavský. – P. 241–242.

¹⁹ Ibidem. – P. 242: „...basilicam in honore sanctissimae Dei genitricis Mariae et sancti Ioanis Baptistae”.

²⁰ Ibidem. – P. 242.

²¹ Sommer P. Svatý Prokop. Z počátků českého státu a církve. – S.113.

²² Novotný V. České dějiny. Dílu I. část II., Od Břetislava I. do Přemysla I. / Václav Novotný. – Praha : Jan

Утім, серед дослідників з цього приводу побутують також інші судження. Уже було акцентовано увагу на повідомленні Vita minor і хроніки Сазавського монаха про те, що Прокоп покинув світське життя, залишивши дім, дружину, поле, родичів та друзів²³. Звідси випливає, що він мав майно, з яким розпрощався, коли став самітником. До того ж, Сазавський монах у своїй хроніці відзначає, що при зведенні першого храму (на честь найсвятішої Богородиці Марії і св.Іоанна Хрестителя) св.Прокоп використав кошти, які зібрав, де лише міг²⁴. Спираючись на вказані свідчення джерел, деякі дослідники роблять висновок про приватний характер Сазавського монастиря, для забезпечення якого св.Прокоп, мовляв, навіть використав власний маєток.

Так, М.Благова наголошує, що Сазавська чернеча обитель була, мабуть, першою приватною інституцією такого типу в чеських землях, хоча її фундація й була завершена правителем. Тож св.Прокоп випередив свою добу, позаяк чеські вельможі починають засновувати приватні монастирі здебільшого аж з кінця другого десятиліття XII ст. Крім того, М.Благова, звертає увагу на повідомлення Сазавського монаха про те, що син Олдржиха – князь Бржетислав I (1035–1055) на початку свого правління підтвердив заснування монастиря й подарував обителі земельний маєток з полями, луками, лісом і частиною річки. Однак невдовзі між селянами, які господарювали на землі до того, як вона була передана монастиреві, і ченцями розгорілася суперечка щодо приналежності цих володінь. І тоді ченці прозріливо і дипломатично проголосили фундатором та першим донатором монастиря князя Олдржиха, й у такий спосіб зберегли свої права на маєток²⁵.

Висуваються й інші аргументи на користь того, що саме власні статки св.Прокопа послужили основою для забезпечення монастиря. До числа сучасних авторитетних чеських учених, які притримуються подібних суджень, належить і Мартін Вігода²⁶. Йому активно опонує Петр Соммер. На думку цього історика, повідомлення джерел про те, що перед тим, як стати ченцем, св.Прокоп відмовився від хати, дружини, поля, родичів і друзів,

Laichter, 1913. – S.96.

²³ Vita Prokopii minor. – S.132; Mních Sázawský. – P. 241.

²⁴ Mních Sázawský. – P. 242.

²⁵ Bláhová M. Velké dějiny zemí Koruny české. – 369–370.

²⁶ Wihoda Martin, Sázavský klášter v ideových souřadnicích českých dějin 11. věku. – S.237–250.

впливає з Євангелія від Матвія (19, 29). Тобто автор Житія та хроніст Сазавський монах словами з Євангелія коментують апостольський шлях св.Прокопа до спасіння, який пройшли й учні Ісуса Христа. Далі П.Соммер звертає увагу на свідчення Сазавського монаха про зведення першого храму на зібрані Прокопом коштів і вважає, що наведена в джерелі інформація ще не означає використання власних статків святого. Не погоджується П.Соммер зі ще одним аргументом прихильників приватновласницького характеру Сазавського монастиря. Йдеться про те, що після смерті св.Прокопа наступними абатами були його близькі родичі: спочатку – племінник Віт, а потім – син Еммерам. Учений при цьому наголошує, що в часи раннього християнства в Чеській державі не було священницьких родинних кланів, які б мали сфери свого впливу. І останнє, на чому акцентує П.Соммер, це те, що земля в країні належала до домену Пршемисловичів, а тому навіть якась її частина чи бодай невелике за розмірами поселення не могли бути у власності св.Прокопа²⁷.

Розбудова чернечої обителі вимагала і нових правил співжиття. Тож св.Прокоп перевів монастир на більш організований спосіб функціонування, взявши за зразок Статут св.Бенедикта²⁸. Його було підготовлено ще в першій половині VI ст. і він послужив основою для функціонування монастирського ордену бенедиктинців. Згідно з положеннями Статуту св.Бенедикта, кожен, хто бажав стати ченцем, мав пройти річний випробувальний термін (новіціат). Монахи давали три обітниць (цнотливості, бідності та послуху) й зобов'язувалися коритися своєму настоятелю (абату). Крім того, вони повинні були молитися, читати Святе Письмо і працю "Отців церкви", забезпечувати себе засобами до існування за допомогою фізичної праці²⁹.

Обрання св.Прокопом саме цих правил чернечого життя пояснюється тим, що монастирі бенедиктинського ордену на той час досить лояльно ставилися до слов'янської писемності³⁰. Тож і не дивно, що попри запровадження Статуту св.Бенедикта, який став орієнтиром для західного

²⁷ Sommer P. Svatý Prokop. Z počátků českého státu a církve. – S.113–119.

²⁸ Vita Prokopii minor. – S.135; Mnich Sázavský. – P. 243.

²⁹ Устав св.Бенедикта // Опыт тысячелетия. Средние века и эпоха Возрождения : Быт, нравы, идеалы. – М. : Юристъ, 1996. – С.291–297; Лінч Д. Середньовічна церква. Коротка історія / Джозеф Г.Лінч ; пер. з англ. В. Шовкуна. – К. : Основи, 1994. – С.55–56; Средневековый мир в терминах, именах и названиях : Словарь-справочник / Научн. ред. В.А.Федосик, Е.Д.Смирнова ; Сост.Е.Д.Смирнова. – Минск : Беларусь, 1999. – С.40.

³⁰ Рогов А.И. Жизнеописания первых чешских князей в древнерусской письменности и культуре // А.И.Рогов // Сказания о начале Чешского государства в древнерусской письменности. – М. : Наука, 1970. – С.12.

чернецтва, в Сазавському монастирі збереглася слов'янська богослужба. Вважається, що св.Прокоп служив літургію за римо-католицьким обрядом, але церковно-слов'янською мовою. Постає питання, якими ж мотивами він керувався, запроваджуючи у Сазавському монастирі богослужбу церковно-слов'янською мовою. Мабуть, прагненням залучити до слова Божого якомога більше мирян. Та й папська курія на той час ще не надто протестувала проти здійснення богослужби зрозумілою мирянам мовою задля зміцнення їхньої віри. Якраз через те, що сазавські ченці правили службу Богу зрозумілою місцевому люду слов'янською мовою, обитель та її настоятель і зажили неабиякої слави.

Сазавський монастир активно продовжував розвивати кирило-мефодіївську традицію, яка існувала у Великій Моравії в IX ст. Монахи цього монастиря підтримували тісні зв'язки з іншими центрами слов'янської культури в Угорщині, на Балканах, у Київській Русі, створили в монастирі скрипторій, зібрали чималу бібліотеку старослов'янських книг. Багато ченців самі займалися літературною діяльністю³¹.

Про відносини Сазавської обителі з церковними установами Київської Русі, на думку мовознавців, свідчать т.зв. Празькі глаголичні уривки гімнів грецького обряду (*Pražské hláholské zlomky*), написані старослов'янською мовою на двох пергаментних листках і датовані XI ст. Вони є частиною літургійної книги східного обряду, переписаної в Сазавському монастирі, і можуть служити підтвердженням проведення тут слов'янської богослужби³².

Ще однією давньою пам'яткою, пов'язаною із Сазавською обительлю, є т.зв. "Реймське Євангеліє" (Євангелістерій). Цей церковно-слов'янський пергаментний рукопис, що дійшов до нас з XI ст., складається з двох частин. Перша частина, яка написана кирилицею, містить уривки з Нового Заповіту, призначені для читання в конкретні дні кожного місяця річного циклу за обрядом Православної Церкви. Натомість у другій частині, написаній глаголицею, порядок читання уривків з Нового Заповіту прив'язано до головних свят римо-католицького календаря. В глаголичному тексті ба-

³¹ Поп И.И. От первобытной общины к государству / И.И.Поп // Краткая история Чехословакии. С древнейших времен до наших дней. – М. : Наука, 1988. – С.28; Přehled dějin Československa. I/1, do roku 1526 / red. Jaroslav Purš, Miroslav Kropilák. – Praha : Academia, 1980. – S.128.

³² Vašica J. Kulturní odkaz Sázavského kláštera / Josef Vašica // Sázava. Slovanský klášter sv. Prokopa. – Praha : Čedok, 1953. – S. 12; Sommer P. Svatý Prokop. Z počátků českého státu a církve. – S.97; Bláhová E. Literární styky Sázavy a Kyjevské Rusi / Emilie Bláhová: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa // Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa/ ed. Sommer Petr. – Praha : Lidové noviny, 2006. – S.219–230.

гато богемізмів, а наприкінці його міститься приписка, в якій, серед іншого, зазначено, що перша частина була написана власноручно абатом Прокопом. Тут також вказано, що цю, кириличну частину, імператор Священної Римської імперії Карл IV Люксембург (1346–1378) подарував ченцям заснованого ним Емауського монастиря у Празі для вшанування пам'яті святих Ієроніма та Прокопа³³.

Зауважимо, що в першій половині XIX ст. польський археолог і палеограф Людвиг Корвін Ястржембський (1805–1852) довів причетність св.Прокопа до створення “Реймського Євангелія”, яке, на його думку, було завершено близько 1030 р. Він також простежив, яким шляхом воно потрапило до Франції, і дійшов висновку, що це могло статися в XVI ст.³⁴ Тривалий час євангеліє знаходилося у Реймському соборі у Франції, звідки й отримало свою назву. Нині ж пам'ятка зберігається в Національній бібліотеці у Реймсі.

Донедавна в українській історіографії побутувала думка про те, що “Реймське Євангеліє” привезла із собою до Парижа серед іншого посагу Анна, донька Великого князя Київського Ярослава Мудрого (1019–1054), коли одружувалася із французьким королем Генріхом I (1031–1060)³⁵. Однак у виданій кілька років тому монографії про Анну Ярославну її автор Євгеній Луняк розглядає й інформацію про те, що кириличну частину “Реймського Євангелія” було написано св.Прокопом. Учений також висуває різні версії з приводу того, у який спосіб ця пам'ятка могла потрапити до Карла IV Люксембурга та до Франції³⁶. Щоправда, узагальнюючи свої гіпотези, Є.Луняк робить висновок про неможливість “ні довести, ні спростувати пов'язаність «Реймського Євангелія» з постаттю Анни Ярославни, хоча зв'язок між ними може бути цілком вірогідним. Сподіваємося, що в майбутньому стане більше відомо про походження цього унікального документу”³⁷.

Зі Сазавським монастирем пов'язується створення ще кількох пам'яток літургійного та агіографічного характеру, написаних давньослов'янсь-

³³ Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. – С.-Петербург: Типография Акц. Общ. “Издат. дѣло, бывшее Брокгаузъ-Ефронъ”, 1899. – Томъ XXVI. Резонанс и резонаторы–Роза ди-Тиволи. – С.489–490; Vašica J. Kulturní odkaz Sázavského kláštera. – S.12.

³⁴ Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. – С.-Петербург: Типография Акц. Общ. Брокгаузъ-Ефронъ, 1904. – Томъ ХLI. Яйцепроводъ–V. / Начатый проф. И.Е.Андреевскимъ, продолжается подъ редакціей К.К.Арсеньева и заслуженнаго проф. Ф.Ф. Петрушевскаго. – С.851.

³⁵ Толочко П. Київська Русь / Петро Толочко. – К. : Абрис, 1996. – С. 78.

³⁶ Луняк Є. Анна Руська – королева Франції / Євген Луняк. – К. : Книга, 2012. – С.83–102.

³⁷ Там само. – С.102.

кою мовою. Це, зокрема, Молитва до св.Трійці, а також деякі житія (про св.Бенедикта, про св.Віта, Друге житіє св.Вацлава)³⁸.

Постає питання, а де власне св.Прокоп познайомився з церковно-слов'янським богослужбовим обрядом? У пошуках відповіді на нього вчені губляться в здогадках. Адже з часів падіння Великої Моравії не знаходимо жодних повідомлень про те, щоб у чеських землях богослужба здійснювалася слов'янською мовою. Празьке єпископство, яке зі самого початку було частиною Майнцької архієпископії, дотримувалося латинської богослужби. Така ж ситуація була і в костелах, які йому підпорядковувалися. Дослідниця Маріє Благова звертає увагу на те, що агіографічна література, яка була написана значно пізніше, називає місцем слов'янського чину св.Прокопа Вишеград (поблизу Праги). У зв'язку з цим, наголошує вона, деякі історики припускають, що це, ймовірно, міг бути й угорський Вишеград, де існував грецький монастир³⁹ і спостерігався сильний вплив Візантії, або навіть Вишгород біля Києва, позаяк Вишеград біля Праги, де існування слов'янських традицій є сумнівним, викликає багато запитань. Про те, що св.Прокоп мав контакти з регіонами, де домінувала східна церква, свідчить, зрештою, і його ім'я грецького походження⁴⁰.

Більш вірогідний підхід щодо вирішення питання про шлях пізнання св.Прокопом церковно-слов'янського обряду пропонує П.Соммер. Він вважає, що в X–XI ст. у Чехії в середовищі священиків існувала мовна гомогенна сфера старослов'янської культури, яка була тісно пов'язана з літургійною орієнтацією. Адже згідно з офіційним поглядом папської курії, задля більш дієвого здійснення процесу християнізації пропонувалося зберігати толерантне ставлення до мови під час проповідей. Саме це потребувало добре підготовлених у мовному плані священиків, які могли б здійснювати таку проповідницьку діяльність. Аргумент на користь свого припущення вчений знаходить навіть у Короткому житті св.Прокопа (*Vita minor*). Цей твір починається з розповіді про Прокопа як про священика, навченого письму, яке свого часу створив найсвятіший Кирило. Відтак П.

³⁸ Sommer P. Svatý Prokop. Z počátků českého státu a církve. – S.97.

³⁹ Цей монастир було засновано угорським королем Андрашем (Ендре) I (1046–1060) на честь св.Андрія. Сам Андраш I прийняв християнство в Києві і підтримував дружні стосунки з грецьким (візантійським) і слов'янським світом. Існує припущення, що монастир зводився за участі дружини Андраша I – Анастасії, доньки київського князя Ярослава Мудрого, а серед його ченців були також слов'яни.

⁴⁰ Bláhová M. Velké dějiny zemí Koruny české. – 370–371.

Соммер намагається відповісти на питання, де саме св.Прокоп та інші священики могли навчитися церковно-слов'янському письму, якщо не існувало відповідного офіційного навчального закладу. І тут він приходить до висновку, що це робили ті ж священики, які проповідували слов'янською мовою. У їх середовищі св.Прокоп і міг отримати священицький сан, ознайомитися з церковнослов'янським обрядом і письмом. Саме ця частина служителів культу й використовувала згадувану літературу. Тож у Чехії були священики як латинської, так і церковно-слов'янської орієнтації⁴¹.

Перший настоятель Сазавського монастиря св.Прокоп помер 25 березня 1053 р. Поховальний обряд здійснив празький єпископ Шеміріш (1030–1067). Як повідомляють джерела (*Vita minor* та хроніст Сазавський монах), св.Прокоп передбачив свою кончину і зібрав для прощання чернечу братію. При цьому були присутні і його син Еммерам та племінник Віт. Їм св.Прокоп сказав, що невдовзі сазавські ченці зазнають гонінь, але цей період триватиме недовго, після чого настане спокій⁴².

Після смерті св.Прокопа абатом став його племінник Віт. У цей час активізувалася боротьба між прибічниками західної та східної богослужби. Церковний розкол 1054 р. і протидія латинсько-католицького духівництва призвели до того, що Бржетиславів син і спадкоємець Спитігнев II (1055–1061) вороже поставився до Сазавської обители. Ченців та їх настоятеля Віта звинуватили в тому, що “через слов'янську писемність, їх було, вочевидь, втягнуто в секту еретиків...”⁴³. Близько 1056 р. монахів разом з абатом Вітом, як і пророкував св.Прокоп, було вигнано із Сазавської обители і вони, мабуть, знайшли прихисток у грецькому монастирі в угорському Вішеграді. В Сазаві ж поселилися монахи латинського обряду з якимось настоятелем-німцем⁴⁴. Цікаво відзначити те, що Сазавський хроніст навіть не наводить його ім'я, але пише, що це була людина, “сповнена нестримної злоби”⁴⁵.

⁴¹ Sommer P. Svatý Prokop. Z počátků českého státu a církve. – S.100–102.

⁴² Vita Prokopii minor. – S.142–143; Mnich Sázavský. – P. 244–246; Sommer P. Svatý Prokop. Z počátků českého státu a církve. – S.159–161.

⁴³ Mnich Sázavský. – P.246: „...per sclavonicas litteras heresis secta ypochrisisque esse aperte iretitos ac omnino perversos”.

⁴⁴ Mnich Sázavský. – P. 246–247; Novotný V. České dějiny. Dílu I. část II., Od Břetislava I. do Přemysla I. – S.97; Remešová V. Sázavský klášter. – S.4; Власто А.П. Запровадження християнства у слов'ян. Вступ до середньовічної історії слов'янства / А.П.Власто; з англ. пер. Р.Ткачук та Ю.Терех. – К.: Юніверс, 2004. – С. 134.

⁴⁵ Mnich Sázavský. – P. 247: „...hominem turbida indignatione plenum”.

Отже, між слов'янськими ченцями Сазавського монастиря та князем Спитігневом II спалахнув конфлікт. В результаті, Віт та його односторонні були змушені податися до Угорщини. Їх оборонцем виступив св.Прокоп, який з'явився уві сні абатові-чужинцеві і наказав тому покинути обитель. При цьому св.Прокоп проголосив, що він скасовує князівське рішення. Позаяк новий настоятель сприйняв це як прояв нечистої сили, то відмовився виконати його волю. Тоді св.Прокоп і вигнав його, завдаючи ударів своїм абатським посохом⁴⁶.

Залишаються не з'ясованими причини ворожого ставлення Спитігнева II до слов'янських ченців. Дослідник В.Новотний схиляється до думки, що Спитігнев II хотів бути єдиним власником монастиря, який до того часу знаходився у спільному володінні родичів св.Прокопа і чеського князя⁴⁷. Проти такого судження виступив російський історик Александр Рогов, який вважає малоімовірним те, щоб Спитігнев II пішов на конфлікт з уславленим монастирем лише через його володіння, які становили незначну частину у порівнянні із князівським доменом. Головну причину, вважає А.Рогов, слід шукати у внутрішньополітичній боротьбі, яка спалахнула в Чеській державі на початку 60-х років XI ст. Йдеться про те, що ще в 1055 р. чеський правитель Бржетислав I прийняв "Закон про сеньйорат", згідно з яким князівський престол переходив до старшого сина, а молодші брати ставали його васалами. Проти свого старшого брата Спитігнева II виступив Вратислав, який княжив в Оломоуці й не визнав "Закон про сеньйорат". Аби знайти підтримку, Вратислав разом із слов'янськими монахами із Сазави втікає в Угорщину. Ця обставина наводить А.Рогова на думку, що слов'янські ченці із Сазави були в союзі з Вратиславом, позаяк побоювалися, що Спитігнев II, аби догодити папі, заборонить слов'янську літургію. Таким чином, виганяючи сазавських ченців з країни, чеський князь завдавав удару одному із союзників свого брата у боротьбі за престол⁴⁸.

Однак у версії А.Рогова наявні деякі неузгодження хронологічного та джерелознавчого характеру. Так, В.Новотний припускає, що слов'янські ченці подалися в Угорщину десь у 1055–1056 роках⁴⁹. Тоді ж, як впливає з "Чеської хроніки" Козьми Празького, мабуть, покинув свій Оломоуцький

⁴⁶ Mních Sázawský. – P. 247.

⁴⁷ Novotný V. České dějiny. Dílu I. část II., Od Břetislava I. do Přemysla I. – S.96–97.

⁴⁸ Рогов А.И. Жизнеописание первых чешских князей в древнерусской письменности и культуре. – С.13.

⁴⁹ Novotný V. České dějiny. Dílu I. část II., Od Břetislava I. do Přemysla I. – S.97.

уді і Вратислав⁵⁰. Тож монахи із Сазави дійсно могли до нього приєднатися. Щоправда, на думку сучасного історика Мартіна Вігоди, вже десь наприкінці 1058 р. Вратислав, очевидно, повернувся з угорського екзилу⁵¹. Він примирився зі Спитігневом II і той повернув йому його колишні володіння в Моравії.

Натомість А.Рогов відзначає, що сазавських ченців було звинувачено у приналежності до секти еретиків у 1061 р., а відтак вигнано з країни. До того ж, А.Рогов приписує В.Новотному те, чого взагалі не знаходимо у праці цього авторитетного чеського вченого: прагнення Спитігнева II налагодити контакти з папою Григорієм VII, який негативно ставився до слов'янської літургії⁵². Насправді ж Григорій VII став папою значно пізніше. А в період правління Спитігнева римськими понтифіками були Віктор II (1055–1057), Стефан IX (1057–1058), Миколай II (1058–1061). Зауважимо, що В.Новотний звертає увагу на факт перемовин Спитігнева II з Миколаєм II задля підвищення свого титулу. Однак у примітці вчений вказує на неперекональність припущення про те, що вигнання князем слов'янських монахів могло бути здійснене для того, аби здобути прихильність папської курії, позаяк воно сталося ще до понтифікату Миколая II⁵³. Відсутні також свідчення джерел про внутрішньополітичну боротьбу в Чеській державі на початку 60-х років XI ст. Отже, версія А.Рогова містить певні неточності. Очевидно, що Спитігнев II вигнав слов'янських ченців із Сазави тому, що задрив їхній популярності, тоді як Вратислав їм симпатизував, а під час угорського екзилу знаходив у їхньому оточенні розраду.

У січні 1061 р. Спитігнев II помер і його брат Вратислав став чеським правителем. На трон він зійшов як Вратислав II (1061–1092, з 1085 р. – король). Князь Вратислав II попросив Віта повернутися разом з чернеchoю братією в Сазавський монастир і до кінця його правління вони не зазнавали жодних утисків. Після Віта абатом став Прокопів син Еммерам⁵⁴.

До речі, Вратислав II не лише прихильно ставився до ченців Сазавсь-

⁵⁰ Cosmae chronicon Boemorum (Kosmův letopis český) // Fontes rerum Bohemicarum. Prameny dějin českých, vydávané z nadání Palackého. – Praha: Nákladem musea Království Českého, 1874. – Tom II. (Díl II). – Fasc. 1. (Svazek 1). Cosmae chronicon Boemorum cum continuatoribus (Kosmův letopis Český s pokračovateli) / Vydavatel Josef Emler; Překladatel Václav Tomek. – P. 89.

⁵¹ Wihoda M. Morava v době knížecí 906–1197 / Martin Wihoda. – Praha: Lidové noviny, 2010. – S.127.

⁵² Рогов А.И. Жизнеописания первых чешских князей в древнерусской письменности и культуре. – С.13.

⁵³ Novotný V. České dějiny. Dílu I. část II., Od Břetislava I. do Přemysla I. – S.103–104.

⁵⁴ Mnich Sázawský. – P. 247; Власто А.П. Запровадження християнства у слов'ян. Вступ до середньовічної історії слов'янства. – С. 134.

кої обителі, але й намагався поширити слов'янську літургію на всі чеські землі. У 1079 р. він звернувся до папи Григорія VII (1073–1085) з проханням офіційно дозволити здійснення богослужби слов'янською мовою на всій території Празького єпископства, а отже, і всієї Чехії. Однак 2 січня 1080 р. отримав від папи грамоту з категоричною відмовою. У цьому документі Вратислави II було наказано, що слов'янську богослужбу, до якої церква з огляду на хитку віру мирян раніше ставилася лояльно, відтепер належить всіма силами переслідувати. При цьому Григорій VII наголошує, що вживання народних мов чи то універсальної старослов'янської мови має свої межі. Для нього не є переконливим аргумент, що миряни краще сприймають проповіді, виголошені зрозумілою мовою. Папа вважає, що мирян не слід занадто посвячувати в таємниці віри: для них важливим є її практичне застосування з потрібними таїнствами⁵⁵. Через позицію Григорія VII Сазавський монастир опинився в непростому становищі, адже було обмежено подальші перспективи ченців щодо використання слов'янської літургії, пов'язаної зі східними впливами.

За підтримки Вратислава II після Еммерама абатом став Божетех, на суперечливість характеру якого вказує у своїй хроніці Сазавський монах. Він, зокрема, пише, що Божетех був людиною “зі всіма дуже привітною, до всіх щедрою”, “умів дуже гарно малювати, здобув визнання в різьбі по дереву, каменю та кістці”, це був муж “неабиякого красномовства і твердої пам'яті, але жадібний до слави людської, пихатий, сердитий, іноді несправедливий”⁵⁶. У 1091 р. абат Божетех за відсутності празького єпископа Козьми (1091–1098) наважився покласти на голову Вратислава II королівську корону. І це попри те, що лише єпископ мав право прикрашати чеського монарха знаками королівської гідності⁵⁷. Дослідник А.П.Власто трактує цю

⁵⁵ Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. – Praegae : Sumptibus comitiorum Regni Bohemiae, MCMIV–MCMVII (1904–1907). – Tomus I. Inde Ab A. DCCCXV (805). usque ad A. MCMXCVII (1197) / Edidit Gustavus Friedrich. – Num.81. – P.87–89; Vařica J. Kulturní odkaz Sázavského kláštera. – S.15–16; Vaníček V. Vratislav II. (I.) : první český král : Čechy v době evropského kulturního obratu v 11. století / Vratislav Vaníček. – Praha : Vyděhrad, 2004. – S.158.

⁵⁶ Mních Sázavský. – P. 249: „...homo nimium circa omnes communis, liberalis in cunctos. Hic pingere venustissime meminit, fingere vel sculpere ligno lapideque ac osse tornare peroptime novit. Vir ingentis facundiae et promptae memoriae, sed gloriae popularis avidus, praesumptuosus, iracundus, aliquantulum vitiis deditus”.

⁵⁷ Ліхтей І. Політичний розвиток Чеської держави в другій половині XI ст. / Ігор Ліхтей // Carpatica-Карпатика. – Ужгород, 2002. – Вип. 18. Історія, політологія, культура: минуле і сучасне. – С. 29 – 33; Vaníček V. Vratislav II. (I.) : první český král : Čechy v době evropského kulturního obratu v 11. století. – S.222–223.

подію як повторну (після латинської 1085 р.) королівську коронацію Вратислава II за слов'янським обрядом⁵⁸. Саме в цей час Сазавський монастир як центр слов'янської культури перебував на вершині свого піднесення.

Стараннями Божетеха у Сазавській обителі було зведено кам'яний храм, який у 1095 р. освятив празький єпископ Козьма. Як повідомляє у своїй хроніці Сазавський монах, тут було покладено частинки мощей багатьох західних святих. А в одному з престолів (справа від головного) храму було покладено частинки мощей шанованих у Київській Русі святих "Гліба та його товариша"⁵⁹. Йдеться про східнослов'янських святих – братів Бориса і Гліба.

Слід звернути увагу на те, що в хроніці Сазавського монаха згадано не обох святих братів Бориса і Гліба, а лише Гліба. Ім'я ж Бориса приховано в загальних словах "та його товариша". На думку дослідників, таке виокремлення Гліба, хоча й рідко, але все ж таки зустрічалося на Русі. Так, В.І.Лесючевський звернув увагу на те, що в Смоленську й Чернігові храми називалися не борисоглібівськими, а глібоборисівськими. При цьому він висловив міркування про те, що ці обидва святі, яких ми, зазвичай, вшановуємо як щось єдине, не завжди і не всюди так сприймалися⁶⁰. Погоджуючись із судженням ученого, А.Рогов припускає, що форма вшанування Бориса і Гліба в Сазаві була, мабуть, відображенням відповідного поклоніння цим святим у Київській Русі, і при подальшому вивченні допоможе з'ясувати, з яким саме давньоруським містом чи князем було пов'язано перенесення реліквії у Чехію⁶¹.

Доба будівничої діяльності Божетеха стала, однак, завершальним етапом в історії слов'янського періоду Сазавської обителі. На жаль, до наших днів не дійшли культові споруди, зведені стараннями Божетеха, але в науці вважається незаперечним той факт, що монастир створив своєрідну сазавську школу чеського мистецтва. Сазавські будівлі зажили неабиякої слави й служили прикладом для наслідування⁶².

Однак піднесення Сазавського монастиря наприкінці XI ст. стало завершальним акордом його існування як центру слов'янської культури. Мабуть, саме зростання популярності обителі викликало стурбованість у середовищі

⁵⁸ Власто А.П. Запровадження християнства у слов'ян. Вступ до середньовічної історії слов'янства. – С. 135.

⁵⁹ Mnich Sázavský. – P. 251: „...sancti Glebii et socii eius...”

⁶⁰ Лесючевский В.И. Вышгородский культ Бориса и Глеба в памятниках искусства / В.И.Лесючевский // Советская археология. – М.-Л. : Изд-во АН СССР, 1946. – Вып. VIII. – С.238.

⁶¹ Рогов А.И. Жизнеописание первых чешских князей в древнерусской письменности культуры. – С.14(прим.7).

⁶² Novotný V. České dějiny. Dílu I. část II., Od Břetislava I. do Přemysla I. – S.326; Рогов А.И. Жизнеописание первых чешских князей в древнерусской письменности и культуре. – С.14.

латинського духовенства, яке прагнуло обмежити його вплив. На руку йому виявилася й ситуація, що склалася в самому монастирі: там розгорілися чвари між його настоятелем та групою ченців на чолі з Дмитрієм, Кананом і Галішем, які, за словами автора Сазавської хроніки, страшенно заздрили Божетеху. В результаті, князь Бржетислав II (1092–1100) знову, на цей раз назавжди, вигнав із Сазавської обителі слов'янських монахів разом із Божетехом, а замість них оселив там у 1097 р. ченців-бенедиктинців латинського обряду з Бржевновського монастиря з їхнім абатом німцем Детгардом. Новопризначений настоятель обителі Детгард опинився у скрутному становищі, не знайшовши там жодної неслов'янської книги. Він енергійно взявся за переписування латинських книг і навіть найняв для цієї справи додаткових фахівців. Аби остаточно викоринити з монастиря слов'янський дух Детгард заснував там латинську школу⁶³. З цього моменту церковно-слов'янські традиції в чеських землях швидко занепадають.

Однак подвижницька діяльність їх активного прихильника св.Прокопа не стерлася зі скрижалей історії. Чехи свято шанували пам'ять про нього. А на початку XIII ст. св.Прокопа було піднесено до лику святих. Обряд його канонізації було здійснено 4 липня 1204 р. за участі папського легата – кардинала Гвідо, який для цього, очевидно, привіз спеціальну буллу від римського понтифіка Іннокентія III (1198–1216), а також празького єпископа Даніела II Міліка (1197–1214) й абата Сазавського бенедиктинського монастиря Блажея⁶⁴.

В результаті, Прокоп став першим офіційно проголошеним чеським святим. Адже св.Вацлав, св.Людмила і св. Войтех стали такими без папського благословіння. У X ст. для канонізації було достатньо того, щоб їх тлінні останки перетворилися на об'єкт поклоніння, щоб їхні могили ста-

⁶³ Mnich Sázavský. – P. 249 – 250, 251; Рогов А.И. Жизнеописания первых чешских князей в древнерусской письменности и культуре. – С.14–15.

⁶⁴ Vita Prokopii minor. – S.159–160; Przbiconis de Radenin dicti Pulkavae Chronicon bohemiae (Přibík z Radenína řečeného Pulkavy Kronika česká) / Vydali Josef Emler a Jan Gebauer // Fontes rerum bohemicarum. Prameny dějin českých, vydávané z nadání Palackého péčí "Spolku historického v Praze", pořádaním Josefa Emlera. – Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1893. – Tom V. – P. 120. "...Anno Domini MCCIII preclarissimus Christi confessor sanctus Procopius canonizatus est, per quem et eius meritis multi curantur fidelium infirmi et sanantur..."; Přibík z Radenína, řečený Pulkava. Kronika česká / Překlad Marie Bláhová // Kroniky doby Karla IV. – Praha : Nakladatelství Svoboda, 1987. – S. 350; Klement M. Dvoji výročí zakladatele Sázavy / M.Klement, Z.Zenger // Sázava. Slovanský klášter sv. Prokopa. – Praha : Čedok, 1953. – S. 30; V.K. Kanonisace sv.Prokopa / K.V. // Nový život. Měsíčník Cyrilometodějské ligy. – Červen – srpen 1953. – Roč. IV. (II). – Číslo 6 – 3. – S. 2–4; Sommer P. Svatý Prokop. Z počátků českého státu a církve. – S.174–182.

ли місцем паломництва. А вже за понтифікату Александра III (1159–1181) право канонізації закріплюється за папою Римським. Тож навіть св. Прокоп не уникнув більш складного процесу канонізації⁶⁵.

Отже, завдяки св.Прокопу Сазавський монастир з моменту свого створення й до кінця XI ст. відігравав досить значну роль у збереженні церковно-слов'янської традиції в чеських землях. А сам св.Прокоп заклав підмурівок символічному перехрестю християнства Сходу і Заходу, духовної культури римського та візантійського церковних обрядів.

Резюме

У статті простежується процес становлення і розвитку Сазавського монастиря упродовж 30–90-х років XI ст., коли ця чернеча обитель була центром слов'янської богослужби у Чеській державі Пршемисловичів. Значну увагу приділено висвітленню життєвого шляху та подвижницької діяльності його першого настоятеля св.Прокопа, який заклав духовний підмурівок монастиря.

Ключові слова: Св.Прокоп, Сазавський монастир, Чеська держава Пршемисловичів, слов'янська богослужба, Олдржих, Бржетислав I, Вратислав II, Божетех.

Резюме

В статье исследуется процесс становления и развития Сазавского монастыря на протяжении 30-90-х годов XI в., когда эта монашеская обитель была центром славянского богослужения в Чешском государстве Пршемисловичей. Значительное внимание уделено жизненному пути и подвижнической деятельности его первого игумена св.Прокопа, который заложил духовный фундамент монастыря.

Ключевые слова: Св.Прокоп, Сазавский монастырь, Чешское государство Пршемисловичей, славянское богослужение, Олдржих, Бржетислав I, Вратислав II, Божетех.

Summary

The article traces the process of formation and development of the monastery of Sazava during the 30–90-es of the XI century, when that monastic

⁶⁵ Žemlička J. čechy v době knížecí (1034-1198). – Praha, Lidové noviny, 1997. – S. 380.